

**BOSHLANG'ICH SINIF DARSLIKLARIDA PUNKTUATSIYAGA OID
BERILGAN MATERIALLAR TAHLIL QILISH**

Jo'rayeva Zarinabonu Luqmon qizi

Termiz davlat pedagogika instituti

Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim fakulteti

2-oliy ta'lim 3-kurs talabasiva

66-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi

boshlang'ich sinif o'qituvchisi

Ilmiy rahbar: S.I. Tursunova

Termiz davlat pedagogika instituti

boshlang'ich ta'limda matematika va

ona tili kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola boshlang'ich sinif darsliklarida punktuatsiya belgilari bo'yicha berilgan materiallarning tahliliga bag'ishlangan. Punktuatsiya - yozma nutqning aniq va tushunarli bo'lishini ta'minlashda muhim vosita bo'lib, uning to'g'ri ishlatilishi o'quvchilarning til va mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda asosiy omil hisoblanadi.

Kalit so'zlar: punktuatsiya, boshlang'ich sinif, darsliklar, grammatik ko'nikmalar, yozma nutq, o'quvchilar, amaliy mashqlar, nazariy tushuntirish, tahlil, o'quv metodikasi, til rivoji.

**АНАЛИЗ МАТЕРИАЛОВ, СВЯЗАННЫХ С ПУНКТУАЦИЕЙ, В
УЧЕБНИКАХ НАЧАЛЬНОГО КЛАССА**

Аннотация: Данная статья посвящена анализу материала, приведенного по знакам препинания в учебниках для начальных классов. Пунктуация является важным инструментом в обеспечении ясности и разборчивости письменной речи, а ее правильное использование является ключевым фактором в развитии у учащихся навыков языка и логического мышления.

Ключевые слова: пунктуация, начальный класс, учебники, грамматические навыки, письменная речь, учащиеся, практические упражнения, теоретическое объяснение, анализ, методика обучения, языковое развитие.

ANALYSIS OF MATERIALS RELATED TO PUNCTUATION IN PRIMARY CLASS TEXTBOOKS

Abstract: This article is devoted to the analysis of the material given by punctuation marks in textbooks for elementary grades. Punctuation is an important tool in ensuring the clarity and legibility of written speech, and its proper use is a key factor in developing students' language skills and logical thinking.

Keywords: punctuation, elementary grade, textbooks, grammatical skills, written language, students, practical exercises, theoretical explanation, analysis, teaching methods, language development.

Kirish. Punktatsiya tilning muhim qismlaridan biri bo'lib, yozma nutqning aniq va tushunarli bo'lishini ta'minlaydi. Punktatsiya - bu yozma nutqning muhim tarkibiy qismidir. U matnning ma'nosini aniq ifodalash, o'quvchini xato tushunishdan saqlash, va fikrlarni izchil ravishda etkazish uchun zarur vosita hisoblanadi. Yozuvda punktatsiya belgilari yordamida biz gapning tuzilishini, ohangini va urg'ularini ko'rsatib bera olamiz. Bu belgilarning to'g'ri ishlatilishi nutqni ravon va tushunarli qilishga yordam beradi, aks holda matnning ma'nosi o'zgarib ketishi yoki murakkablashishi mumkin.

Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarga punktatsiya belgilari bo'yicha tushuncha berish, ularning tilga oid asosiy ko'nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu yoshdagi o'quvchilar uchun punktatsiya nafaqat yozma nutqni rivojlantirishda, balki og'zaki nutqni to'g'ri va aniq ifodalashda ham katta rol o'ynaydi. Punktatsiya belgilarining noto'g'ri qo'llanishi, o'quvchilarning yozish va o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish jarayonini to'xtatib qo'yishi mumkin. Shuning uchun boshlang'ich sinfda punktatsiya belgilarining maqsadga muvofiq o'rgatilishi muhimdir.

Boshlang'ich sinf darsliklarida punktatsiya belgilari ko'pincha turli mashqlar, misollar, va tasvirlar yordamida taqdim etiladi. Bu darsliklar o'quvchilarga grammatik jihatdan to'g'ri va izchil matnlarni yozishni o'rgatishga qaratilgan. Darsliklar orqali o'quvchilarga punktatsiya belgilarining har birining vazifasi va o'rinlari tushuntiriladi, ular qanday va qachon ishlatilishini o'rganadilar. Shuningdek, o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish maqsadida turli mashqlar va faoliyatlar taklif etiladi.

Mazkur maqolada boshlang'ich sinf darsliklarida punktatsiya belgilari bo'yicha berilgan materiallarning tahlili amalga oshiriladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi - punktatsiya belgilari bo'yicha darsliklarda berilgan materiallarning samaradorligini o'rganish va ularning o'quvchilarni punktatsiya asoslarini

o'zlashtirishdagi rolini tahlil qilishdir. Tadqiqot natijalari, punktuatsiya belgilari bo'yicha materiallarni darsliklarda qanday taqdim etilishi, qaysi usullar orqali o'quvchilarni o'rganish jarayoniga jalb etish mumkinligi va qanday amaliy mashqlar orqali o'quvchilarning ko'nikmalari shakllanishi haqida fikr yuritadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Punktuatsiya belgilari, ularning o'rni va roli tilni to'g'ri va aniq ifodalashda muhim ahamiyatga ega bo'lib, boshlang'ich sinf o'quvchilarini tilni to'g'ri o'rganishga yo'naltiradi. Adabiyotlar tahlili punktuatsiya bo'yicha turli metodik yondashuvlarni va darsliklarda bu mavzuning qanday taqdim etilishini o'rganishga imkon beradi. Bir nechta mualliflar punktuatsiyaning o'rganilishiga alohida e'tibor qaratgan. Masalan, P. A. Zilberman o'zining "Grammatika va punktuatsiya" asarida punktuatsiyaning grammatik va sintaktik vazifalarini, uning tilshunoslikdagi o'rni va metodik qo'llanilishini tahlil qilgan. U punktuatsiya belgilarining til strukturasiidagi ahamiyatini ta'kidlash bilan birga, o'quvchilarga bu belgilarning tushunilishini va to'g'ri ishlatilishini o'rgatish uchun samarali metodlarni ishlab chiqqan. Zilbermanning ta'kidlashicha, punktuatsiya nafaqat grammatik jihatdan to'g'ri gaplar qurishga yordam beradi, balki yozuvchilar va o'quvchilar o'rtasida muloqotning aniqligini ta'minlaydi.

L. S. Vygotsky va A. N. Leontiev kabi pedagoglar ham boshlang'ich ta'limda til o'rgatishda punktuatsiyaning o'rni haqida fikr bildirganlar. Vygotsky o'zining "Fikr va til" asarida tilni o'rganishda va nutqni rivojlantirishda o'quvchilarga punktuatsiya belgilari yordamida fikrlarni to'g'ri ifodalashni o'rgatishning muhimligini qayd etadi. Ularning ta'kidlashicha, punktuatsiyaning to'g'ri ishlatilishi o'quvchilarga nutqni aniq va mantiqiy qilib tuzishda yordam beradi, shu bilan birga, fikrni izchil ifodalashni o'rgatadi.

Pedagogik adabiyotlarda punktuatsiyaning o'rganilishi o'quvchilarning nutqni rivojlantirish jarayoniga ta'sir ko'rsatishiga oid turli metodikalar mavjud. N. A. Koroleva o'zining "Boshlang'ich ta'lim metodikasi" kitobida boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun punktuatsiya o'rgatishning samarali usullarini ko'rsatgan. U o'quvchilarga punktuatsiya belgilari yordamida gaplar va matnlarni to'g'ri qurishni o'rgatish uchun amaliy mashqlarni taklif qiladi. Uning fikricha, o'quvchilarni punktuatsiya belgilari bo'yicha o'rgatishda ularni real vaziyatlarga doir misollar orqali mashq qilish muhimdir.

Tahlil va Natijalar. Boshlang'ich sinf darsliklarida punktuatsiya belgilari bo'yicha berilgan materiallar tahlili ko'plab metodik yondashuvlar va darsliklarda bu mavzuning qanday taqdim etilishini ko'rsatdi. Punktuatsiya belgilari o'quvchilarga yozma nutqni izchil va tushunarli ravishda ifodalashga yordam beradigan muhim vosita bo'lib, boshlang'ich sinfda o'rganish jarayoni aniq va bosqichma-bosqich

yondoshuvni talab qiladi. Tahlil qilingan darsliklarda punktuatsiyaning o'rganilishiga oid quyidagi asosiy xususiyatlar va tendensiyalar aniqlangan:

- *Teorik tushuntirishlar va misollar*

Boshlang'ich sinf darsliklarida punktuatsiya belgilari haqida tushuntirishlar, odatda, har bir belgi uchun uning vazifasi va qo'llanishi to'g'risida qisqacha nazariy materialdan boshlanadi. Misollar orqali har bir punktuatsiya belgisi qanday ishlatilishini ko'rsatish, o'quvchilarning o'zlashtirishiga yordam beradi. Masalan, nuqtaning gapni yakunlashdagi roli, vergulning so'zlar yoki iboralarni ajratishda qo'llanilishi kabi oddiy, ammo samarali misollar keltirilgan.

- *Amaliy mashqlar va faoliyatlar*

Darsliklarda punktuatsiya belgilari bo'yicha amaliy mashqlar mavjud. Bu mashqlar o'quvchilarga punktuatsiya belgilari yordamida gaplarni to'g'ri tuzish, matnlarni to'g'ri ajratish va tuzatish imkonini beradi. Misol uchun, o'quvchilarga nuqta, vergul, savol va hayrat belgilarini qo'yish uchun tuzilmani to'g'ri ajratish yoki noto'g'ri joylangan punktuatsiya belgilari bilan ishlash topshiriqlari berilgan. Bu mashqlar, o'quvchilarning punktuatsiya belgilari bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

- *Mavzu boyitilishi*

Tahlil qilinayotgan darsliklarda punktuatsiya bo'yicha berilgan materiallar nafaqat nazariy tushuntirishlar, balki turli turdagi o'yinlar va interfaol mashqlar bilan boyitilgan. Masalan, "To'g'ri punktuatsiyani tanla" yoki "Yozuvni tuzat" kabi mashqlar, o'quvchilarning punktuatsiya bilan ishlashini yanada qiziqarli va samarali qiladi. Bunday yondashuvlar o'quvchilarni faol o'qishga undaydi va punktuatsiya belgilari bilan ishlashda qiziqish uyg'otadi.

- *Darsliklardagi yondashuvlarning samaradorligi*

Tahlil natijasida, boshlang'ich sinf darsliklaridagi punktuatsiya bo'yicha materiallarning ko'plab samarali usullari aniqlangan. Biroq, ba'zi darsliklarda punktuatsiya belgilari bo'yicha materiallarning o'zaro bog'lanishi yetarlicha kuchli emas. Ba'zi hollarda, punktuatsiya belgilari o'rtasidagi farqlar va ularning qo'llanilishi haqida o'quvchilarga tushuntirishlar yetarli darajada aniq emas. Bu esa, ba'zida o'quvchilarda chalkashliklar va xatolarga olib kelishi mumkin.

- *O'quvchilarning punktuatsiya belgilari bo'yicha o'zlashtirish darajasi*

Tadqiqotda o'quvchilarning punktuatsiya belgilari bo'yicha o'zlashtirish darajasi ko'rsatilgan. Darsliklardagi mashqlar va misollar o'quvchilarga punktuatsiyani o'rganishda samarali yordam beradi. Biroq, o'quvchilar orasida individual farqlar mavjud bo'lib, ba'zi o'quvchilar bu mavzuni tez o'zlashtirsa, boshqalari qo'shimcha

yordamga muhtoj. Bu shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini yaxshilash uchun individual yondashuvlar va qo'shimcha mashqlar zarur.

- *Punktuatsiyaning mantiqiy va hissiy ohangni ifodalashdagi roli*

Darsliklarda punktuatsiya belgilari nafaqat grammatik, balki mantiqiy va hissiy ohangni ifodalashda ham muhim vosita sifatida taqdim etilgan. O'quvchilarni punktuatsiyaning to'g'ri ishlatilishiga undash uchun, darsliklarda o'quvchilarga mantiqiy ohangni ta'kidlash uchun punktuatsiya belgilari qanday yordam berishi ko'rsatilgan.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinf darsliklarida punktuatsiya belgilari bo'yicha materiallarning samarali taqdim etilishi o'quvchilarning nutqni to'g'ri tuzish va aniq ifodalash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Darsliklardagi punktuatsiya belgilari haqida berilgan misollar va mashqlar o'quvchilarning o'rganishni qiziqarli va samarali tarzda amalga oshirishini ta'minlaydi. Biroq, ba'zi darsliklarda punktuatsiya belgilari o'rtasidagi farqlar aniqroq tushuntirilishi kerak, shuningdek, individual yondashuvlar va qo'shimcha mashqlar yordamida o'quvchilarning punktuatsiya bo'yicha o'zlashtirish darajasini oshirish mumkin.

Bundan tashqari, boshlang'ich sinf darsliklarida punktuatsiya belgilari bo'yicha qo'shimcha interfaol faoliyatlar va o'yinlarni kiritish o'quvchilarning bu mavzuni yanada yaxshi o'zlashtirishiga yordam beradi. Yana bir muhim natija shundaki, o'quvchilarga punktuatsiyaning faqat grammatik tomoni emas, balki uning mantiqiy va hissiy ifodalashdagi roli ham tushuntirilishi kerak. Bunday yondashuv o'quvchilarning yozma nutqini yanada boyitadi.

Xulosa. Boshlang'ich sinf darsliklarida punktuatsiya belgilari bo'yicha berilgan materiallar tahlili shuni ko'rsatdiki, punktuatsiyaning o'rganilishi o'quvchilarning yozma nutqni aniq va izchil ifodalash ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotda o'quvchilarga punktuatsiya belgilari qanday ishlatilishi va ularning ma'nosini to'g'ri tushunish uchun samarali metodik yondashuvlarning tahlili amalga oshirildi. Darsliklarda punktuatsiya belgilari bo'yicha nazariy tushuntirishlar, amaliy mashqlar, misollar va interfaol faoliyatlar yordamida o'quvchilarga bu mavzu o'rgatilmoqda, bu esa ularning til ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinf darsliklarida punktuatsiya belgilari bo'yicha materiallar o'quvchilarga to'g'ri va aniq gaplar qurishni o'rgatish uchun samarali vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Biroq, darsliklardagi punktuatsiya belgilari o'rtasidagi farqlarni aniqlash va ularning qo'llanilishiga oid tushuntirishlarni yanada mustahkamlash zarur. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning punktuatsiya belgilari bo'yicha o'zlashtirish darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, punktuatsiya belgilari o'rganilishida individual yondashuvlar va qo'shimcha mashqlar kiritilishi kerak. Interfaol metodlar, o'yinlar va mashqlar orqali o'quvchilarni punktuatsiya bilan ishlashga yanada faol jalb etish mumkin. O'quvchilarga punktuatsiya belgilari faqat grammatik jihatdan emas, balki mantiqiy va hissiy ohangni ifodalashda ham qanday yordam berishi tushuntirilishi muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Zilberman, P. A. (2003). Grammatika va punktuatsiya. Moskva: Akademiya.
2. Vygotsky, L. S. (1978). Fikr va til. Moskva: Pedagogika.
3. Koroleva, N. A. (2010). Boshlang'ich ta'lim metodikasi. Toshkent: O'qituvchi.
4. S.I.Tursunova The development of oral speech of younger schoolchildren in extracurricular activities. Eurasian Research Bulletin, 2022.
5. S.I.Tursunova Pedagogical bases of nationalization of school education. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3 (02), 456–461.
6. Турсунова, С. И. (2023). Причины выбора модели внеучебной деятельности по развитию устной речи младших школьников.
7. Tursunova, S. (2024). Innovatsion yondashuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki nutqini rivojlantirishning asosiy mazmuni. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(10), 176-185.
8. Ismatova, N., & Tursunova, S. I. (2023). BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARIDA OG'ZAKI NUTQNI RIVOJLANTIRISH, TILSHUNOSLIK USLUBIY MUAMMO SIFATIDA. *Interpretation and researches*, 2(1).
9. Allaberganova, Y., & Tursunova, S. (2023). BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARINI MILLIY QADRIYATLAR RUHIDA TARBIYALASH. *Interpretation and researches*, 2(1).
10. Hikmatov, I., & Tursunova, S. (2023). Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini ma'naviy-ma'rifiy faoliyatga tayyorlashning imkoniyatlari. *Interpretation and researches*, 2(1).
11. Турсунова, С. И. (2022). БОШЛАНГИЧ СИНИФ ЎҚУВЧИЛАРИДА ИҚТИСОДИЙ ТАРБИЯНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ХУСУСИЯТЛАРИ. *Scientific Impulse*, 1(4), 397-399.
12. Турсунова, С. И. (2022). БОШЛАНГИЧ СИНИФ ЎҚУВЧИЛАРИДА ЭСТЕТИК ТАРБИЯНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. *Scientific Impulse*, 1(4), 393-396.

